

УДК 330.341

Машіка Г.В.

Мукачівський державний університет

Вплив географічного положення на оцінку територіальної структури господарського потенціалу Карпатського регіону

У статті аналізується географічне розташування Карпатського регіону; указано, що він розташований на крайньому заході України і включає чотири області: Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Чернівецьку. Для розвитку господарства регіону важливе значення мають такі природно-економічні чинники, як географічне розташування, ландшафт, клімат, природні ресурси тощо. Географічне положення Карпатського регіону є досить своєрідним та характеризується низкою позитивних та негативних рис. Регіон знаходиться близько до центру Європи на межі її Східної і Середньої частин. З заходу та півдня регіон має прямий вихід до таких європейських держав як Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія, Молдова. Близьке до європейських держав економіко-географічне положення сприятливо впливає на формування господарських зв'язків як на рівні підприємств, так і галузей. Налагодженню тісних стосунків з країнами Центральної та Східної Європи сприяє досить розвинена мережа транзитних залізничних, автомобільних та газопровідних шляхів, які є частиною євразійської транскордонної системи і зв'язують промислово розвинуті регіони цих країн. Водночас це дає змогу розвивати на території регіону галузі, які б виробляли експортну продукцію чи забезпечували її транзит. Відзначено, що географічне розташування Карпатського регіону, його специфічні природні умови вплинули на формування структури господарського комплексу. Певною перешкодою у налагодженні внутрішніх зв'язків у регіоні є Карпатська гірська країна, що простяглася майже у центрі регіону. Це зумовлює диспропорції розвитку господарства всередині регіону, нерівнозначний розвиток транспортної мережі. Важливим чинником є віддаленість регіону від основних металургійних баз держави, що, відповідно, позначається на недоцільності розвитку металомісткого машинобудування. Густа річкова мережа забезпечує регіон водними та енергетичними ресурсами. Різноманітні корисні копалини, горючі гази, нафта, сірка, калійні та кам'яні солі, вугілля дали можливість розвивати обробні галузі промисловості. Лікувальні грязі, мінеральні води, озокерит сприяли формуванню рекреаційно-туристичної сфери господарства. Кліматичні умови, екологічно чиста лісова зона дають змогу використовувати курортно-рекреаційні можливості регіону впродовж всього року. Вигідне географічне положення Карпатського регіону в центрі Європи є сприятливим чинником для залучення туристів та відпочиваючих як із східних регіонів, так і з європейських країн.

Ключові слова: Карпатський регіон, географічне положення, господарський потенціал, територіальна структура, рекреаційно-туристична сфера.

Машика А.В. Влияние географического положения на оценку территориальной структуры хозяйственного потенциала Карпатского региона. В статье анализируется географическое положение Карпатского региона; указано, что он расположен на крайней мере Украины и включает четыре области: Закарпатскую, Ивано-Франковскую, Львовскую, Черновицкую. Для развития хозяйства региона важное значение имеют такие естественно-экономические факторы, как географическое расположение, ландшафт, климат, природные ресурсы и тому подобное. Географическое положение Карпатского региона является достаточно своеобразным и характеризуется рядом позитивных и негативных черт. Регион находится близко к центру Европы на грани ее Восточной и Средней частей. С запада и полдня регион имеет прямой выход к таким европейским государствам как Польша, Словакия, Венгрия, Румыния, Молдова. Близкое к европейским государствам экономико-географическое положение благоприятно влияет на формирование хозяйственных связей как на уровне предприятий, так и отраслей. Налаживанию тесных отношений со странами Центральной и Восточной Европы способствует достаточно развитая сеть транзитных железнодорожных, автомобильных и газопроводных путей, которые являются частью евразийской трансграничной системы и связывают промышленно развитые регионы этих стран. В то же время это дает возможность развивать на территории региона отрасли, которые бы производили экспортную продукцию или обеспечивали ее транзит. Отмечено, что географическое положение Карпатского региона, его специфические естественные условия повлияли на

формирование структуры хозяйственного комплекса. Определенным препятствием в настроенные внутренних связей в регионе есть Карпатская горная страна, которая протянулась почти в центре региона. Это предопределяет диспропорции развития хозяйства внутри региона, неравнозначное развитие транспортной сети. Важным фактором является отдаленность региона от основных металлургических баз государства, что, соответственно, отражается на нецелесообразности развития металлосодержашего машиностроения. Густая речная сеть обеспечивает регион водными и энергетическими ресурсами. Разнообразные полезные ископаемые, горючие газы, нефть, сера, калийные и каменные соли, уголь дали возможность развивать отделочные отрасли промышленности. Лечебные грязи, минеральные воды, озокерит способствовали формированию рекреационно-туристической сферы хозяйства. Климатические условия, экологически чистая лесная зона дают возможность использовать курортно-рекреационные возможности региона на протяжении всего года. Выгодное географическое положение Карпатского региона в центре Европы является благоприятным фактором для привлечения туристов и отдыхающих как из восточных регионов, так и из европейских стран.

Ключевые слова: Карпатский регион, географическое положение, хозяйственный потенциал, территориальная структура, рекреационно-туристическая сфера.

Mashika H.V. The influence of geographical position on the assessment of the territorial structure of the economic potential of the Carpathian region. The article analyzes the geographical position of the Carpathian region has been shown; it is located on the extreme West of Ukraine and includes four regions: Zakarpattian, Ivano-Frankivsk, Lviv, Chernivtsi. For the development of the economy of the region important are the following natural-economic factors: geographical location, landscape, climate, natural resources. The geographical position of the Carpathian region is unique, characterized by positive and negative traits. The region is close to the center of Europe, on the border of the Eastern and Central parts. From the West and the South region has direct access to the European States: Poland, Slovakia, Hungary, Romania, Moldova. This geographical position has a positive effect on the formation of economic ties between enterprises and industries. The establishment of relations with the countries of Central and Eastern Europe contributes to a well-developed network of transit modes: rail, road and pipeline. They are part of Eurasian cross-border system linking the industrial and developed regions of the European countries. This gives you the opportunity to develop in the region the industries that produce export products, or provide transit. It is noted that the geographical position of the Carpathian region, its specific natural conditions influenced the structure of economic complex. Obstacle in establishing the internal connections in the region is the Carpathian mountain country, it is in the center of the region. This determines the disparity of economic development within the region, the different development of the transport network. An important factor is the remoteness of the region from the metallurgical centers of the state, this affects the advisability of the development of metal-intensive machine building. The dense river network provides the region's water and energy resources. Various minerals, combustible gases, oil, sulfur, potash and rock salt, coal contributed to the development of manufacturing industries. Therapeutic mud, mineral waters, ozokerite contributed to the formation of recreation and tourism economy. Climate conditions, ecologically clean forest area allow for the use of resort and recreational opportunities of the region all year round. The favorable geographical position of the territory in Central Europe is favourable for attracting tourists from Eastern regions and from European countries.

Keywords: Carpathian region, geographical position, economic potential, territorial structure, recreational-tourist sphere.

Постановка проблеми. Господарський потенціал регіону формується за використання усіх наявних ресурсів, здатних забезпечувати довгострокове функціонування та досягнення стратегічних цілей. Господарський потенціал Карпатського регіону, так само як і будь-якого іншого, визначається складним, багаторівневим комплексом чинників, що має властивість постійно змінюватися. До чинників, що впливають на потенціал регіону, відносяться: економіко-географічне положення, населення і трудові ресурси, виробничий апарат, інфраструктура, локалізовані природні ресурси (енергетичні, мінерально-сировинні, земельні, водні), науково-технічний потенціал, форми територіальної організації господарства, ефективність управління тощо.

Одним із визначальних чинників господарського потенціалу є його

економіко-географічне положення. Вигідне економіко-географічне положення регіону в значній мірі впливає на сформованість територіальної структури господарського комплексу та рівень його конкурентоспроможності, також забезпечує йому значні конкурентні переваги, здатність розвиватись більш швидкими темпами [5, с. 53].

Специфіка географічного положення Карпатського регіону полягає в тому, що він розташовується на межі західної і східної Європи, більшу частину його території займає Карпатська гірська система, крім того, області, що входять до регіону, належать до прикордонних територій України. Вважається, що гірські регіони мають нижчі соціально-економічні можливості розвитку порівняно з рівнинними. Разом з тим, наявність кордонів із більш розвиненими сусідніми країнами, в даному випадку – членами Євросоюзу, може стимулювати розвиток регіону. Вказана специфіка географічного положення зумовлює особливості функціонування та розвитку господарства Карпатського регіону як частини загальнодержавного господарського комплексу і викликає інтерес дослідників.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Теоретичні основи формування територіальної структури виробництва і розселення населення були сформульовані у минулому столітті німецьким вченим А. Гетнером. Згідно його хорологічної концепції території слід вивчати з просторової точки зору, тобто, які об'єкти суспільної діяльності тут розміщені [7].

Серед вітчизняних науковців, які досліджували територіальну організацію і територіальну структуру виробництва, такі як: М.М. Паламарчук, Ю.І. Пітюренко, Л.М. Корецький, К.О. Ташук, Ф.Д. Заставний, А.І. Доценко, О.Г. Топчієв, О.І. Шаблій, О.В. Ольшанська, М.І. Фащевський, А.П. Голюков та ін.

Аналізу проблем та перспектив розвитку господарства Карпатського регіону присвячені дослідження сучасних авторів, зокрема, таких як: М.А. Голубець, В.С. Кравців, П.В. Жук, О.І. Гулич, Ю.І. Стадницький, В.В. Химинець, Л.Т. Шевчук, Н.І. Ценклер та інші. Вважаємо, що у науковій літературі недостатньо уваги присвячено питанню впливу географічного положення на територіальну структуру даного регіону.

Постановка завдання. Безперечно, що географічне положення – важлива риса будь-якого географічного об'єкта; воно являє собою просторове відношення цього об'єкта до навколишніх географічних об'єктів, які можуть суттєво впливати на його розвиток, структуру, функціонування [14, с. 113]. Географічне положення ідентифікує об'єкт, робить його унікальним. Наше завдання – визначити як географічне положення Карпатського регіону, його специфічні природні умови вплинули на формування структури господарського комплексу.

Виклад основного матеріалу. Карпатський регіон розташований на крайньому заході України, на заході та півдні він межує з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією і Молдовою; на півночі – з Волинським, на сході – з Подільським регіонами України. Карпатський регіон включає чотири області: Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську і Чернівецьку.

Крайня західна точка Карпатського регіону розташована на 48°25'5'' широти і 22°12'43'' довготи; крайня східна – 48°34'40'' широти і 27°26'29'' довготи; крайня північна точка – 50°38'23'' широти і 24°21'37'' довготи; крайня південна точка – 47°44'57'' широти і 24°59'32'' довготи [15, с. 366]. Відповідно, регіон по широті простягнувся на 330 км, а по довготі – приблизно на 320 км. Гірська система простягається діагонально з північного заходу на південний схід,

довжиною приблизно 270 км.

Карпатський регіон займає 9,3 % площі України (56,6 тис. км²), в ньому зосереджено 13,3 % (6,05 млн. осіб) населення нашої країни. Найбільшою в регіоні є Львівська область, що займає 38,5% за площею і 41,7 % за кількістю населення, найменшою є Чернівецька область – 14,3 % за площею і 14,9 % за кількістю населення (рис. 1).

Рис. 1. Структура Карпатського регіону за площею (тис. км², %). За [1].

Географічне положення зумовило специфічні природні умови Карпатського регіону. На нього впливають гори Карпати, що простяглися через усі області регіону. Українські Карпати у формі дуги пролягають з північного заходу на південний схід майже на 270 км, від витоків правих приток Сяну (права притока Вісли) та лівих приток Дністра до верхньої течії річки Сучави, що впадає на території Румунії у Сірет – ліву притоку Дунаю. Ширина гірської системи близько 100 – 120 км. Висота гір коливається від 500 до 1500 м, а максимальна – 2061 м (г. Говерла), г. Піп Іван – 2026 м, г. Петрос – 2020 м. Усі вони розташовані в межах найвищого масиву Українських Карпат – у Чорногірському хребті, який простягається територією Івано-Франківської та Закарпатської областей на 40 км між долинами річок Чорної Тиси, Білої Тиси та Чорного Черемошу [11, с. 72]. Уся територія передгірських і гірських регіонів Карпат порізана долинами гірських річок, притоків великих рік Тиси, Дністра і Прута.

В цілому Карпатський регіон знаходиться у помірному кліматичному поясі північної півкулі, це зона трансформації вологих атлантичних повітряних мас у континентальні [15, с. 378]. Клімат Карпат теж помірно континентальний, теплий, але його термічні режими і умови зволоження змінюються із висотою у широких межах. Середня кількість днів зі сніговим покривом від 80 – у рівнинній частині до 120 – в горах, що сприяє розвитку зимових видів спорту. Аналіз температур свідчить, що з квітня по жовтень на території Карпат встановлюється так званий «період комфорту», найбільш сприятливий для відпочинку, протягом якого на курортах використовується кліматотерапія [13, с. 241]. Теплий помірно-континентальний клімат сприяє вирощуванню ранніх сільськогосподарських культур, садівництву. Тривалість сонячного сьйва 2100 год на рік створює умови для дозрівання фруктів, винограду, овочів.

Територія регіону належить до лісо-лучної природної рослинної смуги, але завдяки особливостям геологічної будови, рельєфу та різниці в висотах над рівнем моря тут спостерігається велика різноманітність ґрунтових і кліматичних умов.

Усю територію регіону поділяють на шість вертикальних ґрунтово-

кліматичних поясів: Передкарпатське і Закарпатське передгір'я, Закарпатська низовина, гірські лісолучні регіони, Полонинна (субальпійська) та Надполонинна (альпійська) частина території. Територія Передкарпаття помірно тепла і надмірно зволожена. Сума опадів – у межах 650-780 мм. Закарпатське передгір'я також надмірно зволожено, атмосферних опадів випадає близько 850 мм на рік. Ґрунти Закарпаття буреземно-підзолисті, малородючі, водопроникні. Гірським лісолучним регіонам властиві суглинисто-щебнисті бурі лісові ґрунти, аторфовані на гірські підзолисті ґрунти. Всі орні ґрунти кислі. Ґрунто-кліматичні ресурси дозволяють вирощувати пшеницю, кукурудзу, цукрові буряки, льон, теплолюбиві культури – тютюн, виноград, а також картоплю, овочі [12, с. 327].

Карпатський регіон суттєво багатший на лісові ресурси порівняно з іншими регіонами України; їх загальна площа перевищує 40%. Роль лісів важлива як для економічного, так і соціального розвитку регіону. Вони мають народногосподарське та рекреаційне значення, діють як водорегулюючий і водоохоронний чинник. Важливість лісів пояснюється також значним попитом нині на лісодеревину. Загальна площа лісів в регіоні становить 2079,6 тис. га, запаси деревини – 541,9 млн. м³. Природний склад лісів досить різноманітний – хвойні та твердолистяні породи складають більше половини. Лісоутворюючими є ялина, смерека, сосна, бук, дуб, а також – граб, ясень, клен, береза, осика. За віковою структурою переважають молоді (52%) і середньовікові ліси (33%). Не дивлячись на високу залісненість території, регіон не забезпечує власні потреби деревообробної та меблевої промисловості [12, с. 329].

Водні ресурси регіону – це поверхневі води річок, озер, водосховищ і підземні води. Найбільш водоносними річками є Дністер, Тиса, Прут, які використовуються для водопостачання населених пунктів, виробництва електроенергії (найбільші ГЕС у Карпатах – Терезька-Ріцька, на Дністрі – Дністровська), частково – для судноплавства (Дністер) і лісосплаву (Черемош).

В Карпатському регіоні налічується понад 800 джерел і свердловин лікувальних мінеральних вод всіх відомих типів, запаси яких достатні для щорічного оздоровлення більше 7 млн. осіб. Сумарний дебет їх складає 57,5 тис. м³/добу. Але сьогодні рівень їх використання не перевищує 15 % [10, с. 184].

Понад 50% джерел мінеральних вод знаходиться у Закарпатській обл., 26% – у Львівській, 13% – в Івано-Франківській, 10% – у Чернівецькій обл. Найважливішим потенціалом володіють родовища унікальних і високоефективних за лікувальними властивостями мінеральних вод і розсолів Трускавця, Східниці, Моршина, Борислава, Самбора, Сколе та родовища Свалявського, Мукачівського, Міжгірського, Хустського, Тячівського і Рахівського регіонів Закарпатської області. У Львівській області розвідано і затверджено запаси лікувальних вод 13 родовищ (Східниця, Самбір, Сколе, Бубнище, Крушельниця та інші) зі сумарним дебітом 4,6 млн.л на добу. Перше місце в Україні за кількістю та хімічним складом мінеральних вод займає Закарпаття. В області відомо 62 основних родовищ мінеральних вод, які представлені понад 600 джерелами. Мінеральні лікувально-столові води є цінним видом рекреаційних ресурсів Закарпаття. В області на основі унікальних мінерально-термальних вод розвивається бальнеологічно-рекреаційна Берегівська зона [13, с. 244].

У Карпатському регіоні розвідані значні запаси лікувальних грязей та озокериту. Цей вид ресурсів використовується на курортах Трускавця, Моршина, Великого Любена, Шкла, Немирова, Черче.

Карпатський регіон має значні поклади мінерально-сировинних ресурсів. Так, у Прикарпатті розташовані великі поклади сірки, калійної і кухонної солі, які мають державне значення, деяких мінеральних будівельних матеріалів. Міжрегіональне значення мають кам'яне вугілля, природний газ.

Незважаючи на вичерпання природно-ресурсної бази внаслідок її несистемної експлуатації у минулому, вона за своєю різноманітністю, унікальністю (мінеральних вод, озокериту, сірки тощо) та запасами становить важливу матеріальну основу розвитку господарського комплексу Карпатського регіону [12, с. 337].

Вітчизняні фахівці, досліджуючи економіко-географічне положення регіону, окрім природно-географічного, указують на такі його аспекти, як промислово-географічне, аграрно-географічне, енергогеографічне, транспортно-географічне, торгово-географічне. Вважаємо за потрібне зупинитися на енергогеографічному положенні Карпатського регіону О.І. Шаблій визначає енергогеографічне положення як розташування території у системі територіальних поєднань енергоресурсів і геопросторових енергогенеруючих систем. Автор указує, що вся північна і частково – південна частина Карпатського регіону в тектоніко-геологічному відношенні насичена вуглеводневою сировиною – нафтою, природним і попутним газом, горючими сланцями – у гористій зоні [14, с. 116]. На півночі Карпатського регіону України розташований Львівсько-Волинський вугільний басейн. Крім того, через Карпати прокладені міждержавні транзитні газопроводи (Уренгой – Помари – Ужгород, «Прогрес») і нафтопровід «Дружба». У Передкарпатті зосереджені великі міждержавні газосховища на трасах газопроводів. Тут також розміщені потужні ТЕС (Бурштинська і Добротвірська), високовольтні ЛЕП з України у Польщу, Словаччину, Угорщину. Зважаючи на це, енергогеографічне положення Українських Карпат визначається як досить вигідне.

Транспортно-географічне положення великою мірою збігається із торгово-географічним положенням. Воно показує забезпеченість регіону комунікаціями, його розташування на внутрішньодержавних і міжнародних шляхах, які мають торгово-економічне значення. Транспортно-географічне положення визначає розміщення регіону відносно загальнодержавних і міжнародних ринків товарів, капіталу і робочої сили [14, с. 118]. Слід відзначити, що через Карпатський регіон пролягають міжнародні траси: залізнична електрифікована лінія Київ-Львів-Чоп, автошосейна Київ-Львів-Ужгород, які з'єднують регіон і всю Україну з центральноєвропейськими державами через Угорщину та Словаччину. Північ регіону перетинає автошосейна і залізнична магістралі Київ-Львів-Перемишль-Краків, збудовано автобан Краківець-Львів. Зараз формуються транспортні міжнародні коридори: Перемишль-Львів (частина Критського №3: Берлін-Дрезден-Київ); Трієст-Братислава-Львів (Критський №5 – автомобільний) уперек Українських Карпат. Все це позитивно характеризує транспортно- і торгово-географічне положення Карпатського регіону.

Таким чином, економіко-географічне положення регіону Українських Карпат є вигідним.

Якщо характеризувати політико-географічне положення Карпатського регіону, то визначальним тут є сусідство з країнами – членами ЄС: Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією, а також Молдовою, яка в найближчий час може стати її асоційованим членом. Слід зауважити, що саме через Карпатський регіон Україна межує з п'ятьма своїми сусідами із семи. Протягом останнього часу

налагоджено різні форми прикордонної торгівлі та обміну трудовими ресурсами з країнами-сусідами, вкладаються зарубіжні інвестиції у прикордонну зону тощо.

Географічне положення регіону, його специфічні природні умови вплинули на формування територіальної структури господарського комплексу Карпатського регіону. Територіальна структура господарства регіону характеризує розміщення, просторове поєднання і взаємодію усіх видів господарської діяльності, що розвинулися на основі природних та мінерально-сировинних ресурсів, системи поселень, виробничої та соціальної інфраструктури [7]. Вона є результатом і водночас важливим чинником соціально-економічного розвитку регіону.

Такі дослідники як О.В. Ольшанська і М.І. Фащевський вважають, що «територіальна структура господарства характеризує певні співвідношення між різними утвореннями виробничої, інфраструктурної, соціальної сфер, а також систему взаємозв'язків між ними» [9, с. 104]. Територіальну структуру господарства слід розглядати як «комплексну взаємодію таких компонентів: природно-ресурсного потенціалу, населення, виробничих та обслуговуючих структур, соціальної інфраструктури» [9, с. 104] (рис. 2). Таке трактування

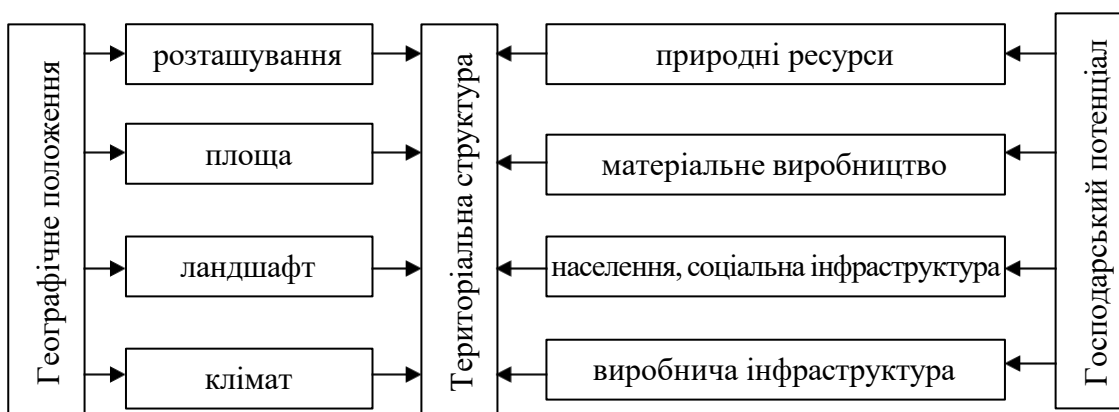

Рис. 2. Схема впливу географічного положення і господарського потенціалу на територіальну структуру господарства

перетинається з поняттям «галузева структура», яка визначається співвідношеннями за видами економічної діяльності.

У великому економічному регіоні галузева і територіальна структури тісно взаємозв'язані між собою. Територіальна структура господарства регіону включає територіальні галузеві підсистеми – промислові, сільськогосподарські, транспортні тощо. На думку О.П. Добровольської, територіальна структура господарства регіону передбачає просторову організацію різних видів виробництва на його території зі встановленням тісних взаємозв'язків між економічним(и) центром(ами) регіону та ареалами [2, с. 88].

Територіальна структура формується на основі територіального поділу та інтеграції праці, спеціалізації господарської діяльності. Вона характеризує поєднання різних форм зосередження виробництва і розселення населення у комплексі з соціальним розвитком території та екологічною ситуацією [7]. На думку В.П. Нагірної, територіальна структура господарства і розселення населення поряд із такими вагомими характеристиками, як природно-ресурсний потенціал, економіко-географічне та геополітичне положення, рівень соціально-економічного розвитку регіону, конкурентоспроможність продукції визначають

його геоекономічний потенціал [7].

Структура господарства Карпатського регіону – аграрно-індустріальна, загальний рівень розвитку регіону нижчий від середнього показника по Україні. Основою господарського комплексу Карпатського регіону є промисловість, сільське господарство, транспорт, будівництво. Регіон спеціалізується на видобутку вугілля, природного газу, виробництві електроенергії, лісопереробці і виробництві меблів, будівельних матеріалів, харчових продуктів, фармацевтичній промисловості, нафтохімічній і хімічній, рекреаційній діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

**Територіально-галузева структура промисловості
Карпатського регіону. За [1].**

Галузі промисловості	Закарпатська	Івано-Франківська	Львівська	Чернівецька	Карпатський регіон
Уся промисловість	100	100	100	100	100
Добувна промисловість: усього	1,4	6,5	4,7	1,1	3,4
у т.ч.: добування паливно-енергетичних корисних копалин	0,1	6,2	4,4	-	2,7
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	15,9	35,9	19,0	31,6	25,6
Переробна промисловість усього	82,7	57,6	76,3	67,3	71,0
у т.ч. металургійне виробництво	0,6	1,2	4,4	5,8	3,0
хімічна та нафтохімічна	7,2	9,0	7,8	6,7	7,7
машинобудування	41,4	2,4	11,6	8,6	16,0
деревообробка	4,6	9,2	3,2	3,5	5,1
целюлозно-паперове виробництво	1,0	3,0	5,4	1,5	2,7
виробництво коксу, продуктів нафтопереробки	-	6,9	6,9	-	3,5
легка	5,1	2,0	3,3	6,6	4,3
харчова	15,3	15,3	26,5	25,5	20,7

Найбільше територіально-промислове утворення у Карпатському регіоні й загалом у Західній частині України – Львівська промислова агломерація. До її територіального складу входять Львів і більше десяти інших промислових пунктів, розміщених у зоні впливу великого міста, зокрема, в Пустомитивському, Городоцькому, Миколаївському, частково в Яворівському, Жовківському, Буському, Кам'янка-Бузькому, Золочівському, Перемишлянському районах.

Ядро промислової агломерації – місто Львів. Значне зосередження промислових об'єктів у місті зумовлено насамперед вигідним транспортно-географічним положенням на перетині важливих залізничних і шосейних шляхів сполучення, які з'єднують Україну з країнами Західної Європи. Також певну роль у цьому процесі відіграли мінерально-сировинні ресурси Прикарпаття, зокрема паливні та хімічні, лісосировинні ресурси Карпат і розвинене сільськогосподарське виробництво [3, с. 360]. Важливими промисловими центрами, що входять до складу Львівської агломерації, є: Жовква, Кам'янка-Бузька, Пустомити, Красне та ін.

Провідними галузями Львівської промислової агломерації є: машинобудування і металообробка переважно наукомісткого і неметаломісткого профілю, деревообробка і целюлозно-паперова та легка і харчова галузі. Провідні

галузі – машинобудування і легка промисловість. Більшість машинобудівних заводів зосереджена у Львові: автобусний, автотранспортувачів, електроламповий, телевізійний, «Львівсільмаш», «Теплоконтроль», мотовелосипедів, фрезерних верстатів та ін. Підприємства легкої промисловості – трикотажна, взуттєва, шкіряна фабрики, а також підприємства швейної, текстильної, бавовнопрядильної, галантерейної галузей. Розвинені м'ясна, молочна, кондитерська галузі промисловості. Наразі є труднощі у розвитку промисловості в Львівській агломерації, зумовлені нестачею деяких видів сировини, палива, водопостачання.

Окрім Львівської промислової агломерації, промислові підприємства Карпатського промислового регіону зосереджені у промислових вузлах і центрах у Передкарпатті та Закарпатті. Промислові вузли групуються таким чином:

– Дрогобицько-Бориславський, Стрийсько-Роздольський і Калузько-Долинський – вузли з розвитком видобувної та обробної промисловостей, що сформувались на базі використання корисних копалин: нафти і природного газу, калійної і кухонної солей, самородної сірки, сировини для виробництва будівельних матеріалів;

– Івано-Франківський, Коломийський, Чернівецький, Ужгородсько-Мукачівський – вузли з переважанням галузей обробної промисловості: легкої, харчової, машинобудування [3, с. 361].

Дрогобицько-Бориславський промисловий вузол функціонує на території Львівської області у Передкарпатті. У межах території вузла виокремлюють Дрогобицький і Бориславський багатогалузеві, Стебницький галузевий промислові центри та курортно-оздоровчий центр Трускавець. Промисловість вузла представлена такими галузями: паливна, хімічна, машинобудівна, деревообробна, легка і харчова. На них припадає понад 95 % випуску промислової продукції. Найбільшими промисловими центрами вузла є Дрогобич і Борислав. У Дрогобичі зосереджені такі головні підприємства: нафтопереробний, долотний, автомобільних кранів, експериментально-механічний, спеціального устаткування заводи, меблевий комбінат, підприємства легкої і харчової промисловості. Борислав – центр озокеритової промисловості, виробництва штучних алмазів і алмазного інструменту, меблів, фарфорових виробів, деяких товарів легкої промисловості і продуктів харчування [3, с. 362].

Стрийсько-Роздольський промисловий вузол – промислове утворення змішаного типу з розвитком галузей видобувної та обробної промисловості. Він має вигідне транспортне й економіко-географічне положення. Через територію вузла пролягають залізничні та автомобільні шляхи, що зв'язують його промислові центри зі м. Львовом та із центрами Закарпатської області. В межах вузла видобувають природні горючі гази, сірчані руди, цементну сировину, виробляють сільськогосподарську сировину для легкої та харчової галузей. Галузева структура Стрийсько-Роздольського промислового вузла представлена газовою, сірчаною, цементною, деревообробною, целюлозно-паперовою, легкою і харчовою галузями.

Територіальна структура представлена Стрийським багатогалузевим центром і Роздольським, Миколаївським, Дашавським і Жидачівським спеціалізованими промисловими центрами. Стрий – найбільше місто цієї промислової системи. Тут розташоване газове промислове управління, розвинуті машинобудування і металообробка, меблева промисловість, виробництво будівельних матеріалів, легка і харчова галузі. Новий Роздол – галузевий центр

гірничохімічної промисловості, що сформувався одночасно з будівництвом Роздольського виробничого об'єднання «Сірка». Видобута сірчана руда спрямовується з кар'єрів на комбінат, де проходить стадії переробки [3, с. 363]. Жидачів – центр целюлозно-паперової промисловості.

Калусько-Долинський промисловий вузол охоплює територію в басейні річок Ломниці і Свічі з поселеннями: Калуш, Долина, Болахів (багатопромислові центри); Брошнів і Вигода (спеціалізовані галузеві промислові центри), сільські населені пункти. У галузевій структурі вузла виділяються основні галузі: паливна, хімічна, машинобудівна і металообробна, деревообробна, лісохімічна та промисловість будівельних матеріалів. Більшість із них зосереджені у Калуші (виробниче об'єднання хімічної промисловості «Оріана», машинобудівної – «Карпатнафтомаш», заводи «Будмаш», «Нафтобурмашремонт», металообробний завод). Хімічний комплекс Калуша – один із найбільших у Прикарпатті. Він має міждержавне значення і розвиває виробничі зв'язки з угорськими підприємствами, від яких одержує сировину для виробництва поліетилену (діє етиленопровід). У Долині розміщений газобензиновий завод – головне підприємство, а також солеварний, цегельний, сокоекстрактний заводи, швейна і бавовнопрядильна фабрики. У Болахові – лісокомбінат, меблева фабрика, шкірзавод та ін. Рожнятів, Брошнів і Вигода – спеціалізовані лісопромислові центри [3, с. 364].

Івано-Франківський промисловий вузол сформувався як вузол із розвитком переважно обробних галузей. Головними з них є машинобудування і металообробка, легка і харчова промисловості. Переважна більшість промислових підприємств розміщена в ядрі вузла – Івано-Франківську. Машинобудування представлене виробничими об'єднаннями «Геофізприлади», «Карпатпресмаш», заводом «Автолитмаш», арматурним, локомотиворемонтним; легка промисловість – об'єднаннями шкіряної і швейної промисловості, фабриками трикотажних і художніх виробів; харчова – м'ясною та кондитерською. У місті розвинена меблева промисловість, функціонує завод тонкого органічного синтезу, виробляються будівельні матеріали [3, с. 365].

Чернівецький промисловий вузол розташований у долинах річок Прут і Серет, на важливих залізничних і автомобільних шляхах. До складу вузла входять багатогалузевий центр Чернівці і низка галузевих центрів і пунктів. Профілюючими галузями вузла є легка і харчова промисловість, галузі неметаломісткого машинобудування. Легка промисловість працює на привізній сировині, підприємства спеціалізуються на виробництві тканин і трикотажних виробів та взуття. Харчова промисловість випускає широкий асортимент продовольчих товарів: цукор, м'ясо і м'ясні продукти, кондитерські вироби, консерви, що вивозяться в інші регіони України.

У Чернівецькому промисловому вузлі зосереджено понад 10 підприємств деревообробної промисловості, які випускають меблі, деталі з дерева, фанеру. Розвинені галузі машинобудування і металообробки: виробництво нафтоапаратури, технологічного устаткування для легкої і харчової промисловості. У територіальній структурі Чернівецького промислового вузла існують невеликі центри, але переважна частина продукції (понад 80 %) виробляється у Чернівцях [3, с. 366].

Ужгородсько-Мукачевський промисловий вузол функціонує як полігалузеве утворення з двома найбільшими центрами – Ужгородом і Мукачевим. З ними взаємодіють невеликі агропромислові центри: Свалява, Чинадієво, Середнє та інші.

У зоні впливу промислового вузла розміщений найбільший транскордонний залізничний вузол Закарпаття – Чоп. Галузі спеціалізації вузла: неметаломістке машинобудування, деревообробна, легка і харчова промисловість. Більшість промислових підприємств зосереджена у багатогалузевому центрі Ужгород – адміністративний центр Закарпатської області. У місті діють найбільші машинобудівні підприємства промислового вузла: заводи «Електродвигун», «Ужгородприлад», експериментальний газотранспортних турбоустановок, нестандартного обладнання, машинобудівний. Розвинена деревообробна промисловість (фанерно-меблевий комбінат і фурнітурний завод), легка (швейна і взуттєва фабрики) і харчова промисловість; виробляються будівельні матеріали. Мукачеве – другий багатогалузевий промисловий центр. Тут розміщені підприємства машинобудування: заводи «Мукачівприлад» і комплектних лабораторій. Розвинені деревообробна, легка (меблевий комбінат, лижна фабрика, швейна і художніх виробів фабрики, трикотажне об'єднання) і харчова галузі. Мукачівський промисловий центр має тісні виробничі зв'язки з такими лісопромисловими центрами, як Свалява і Чинадієво [3, с. 367].

Також у Закарпатській області виокремлюється багатогалузевий промисловий куц підприємств, до складу якого входять центри: Берегове, Виноградів, Хуст, Іршава. Вони спеціалізуються на виробництві товарів легкої і харчової промисловості, будівельних матеріалів та деревообробці.

Карпатський регіон має сприятливі кліматичні природні умови для розвитку сільськогосподарського виробництва, однак в цьому плані є й специфічні особливості. Так, північна частина регіону належить до поліської зони, східна – до лісостепової. У лісостеповій та поліській зонах розвинуто зернове господарство, м'ясне і молочне скотарство, свинарство, птахівництво.

Західна частина регіону належить до Закарпатської зони, південна – до гірської Карпатської. Зони Карпат поділяють на 6 сільськогосподарських виробничих підзон: Передкарпатську низовину, Передкарпатську передгірську, Гірську західну, Гірську східну, Закарпатську передгірську, Закарпатську низинну. Передкарпатська низовина характеризується розвитком тваринництва і технічних культур. У тваринництві переважає м'ясо-молочне скотарство та свинарство. Тут сприятливі умови для розвитку птахівництва і риборозведення. Посіви зернових і технічних культур у цій підзоні займають найбільшу питому вагу в Карпатському регіоні. З технічних культур провідне місце займають цукрові буряки, льон, соняшник, ріпак озимий, тютюн. У Передкарпатській передгірській підзоні провідне місце займає молочно-м'ясне тваринництво, свинарство і птахівництво. Зростає частка садівництва і овочівництва. У Гірській західній підзоні основним напрямом сільськогосподарського виробництва є тваринництво; тут сприятливі умови для ведення вовно-молочно-м'ясного вівчарства та м'ясного свинарства. З технічних культур вирощують льон-довгунець. У Гірській східній підзоні провідною галуззю також є м'ясо-молочне скотарство і вовно-м'ясне вівчарство. Рільництво практично відсутнє, а невеликі земельні площі використовуються в основному під посіви кормових культур (кормовий буряк, овес, багаторічні трави). Закарпатська низовина найбільш сприятлива для розвитку садівництва і виноградарства. Разом з тим, тут розвиваються молочно-м'ясне скотарство, свинарство і вовно-молочне вівчарство; основою їх розвитку є кормова база (кормові культури, кукурудза, багаторічні трави, пасовища). У Закарпатській передгірській підзоні переважає різногалузеве

господарство. Сільськогосподарські підприємства спеціалізуються на молочно-м'ясному скотарстві, свинарстві, напівтонкорунному вовно-м'ясному вівчарстві. У цій підзоні розвинуте виноградарство, садівництво, ягідництво, а також технічні культури: тютюн та соняшник, овочеві та зернові [9, с. 288].

Сприятливі кліматичні умови, наявність великої кількості родовищ мінеральних вод, лікувальних грязей, озокериту сприяють розвитку у Карпатському регіоні рекреаційного господарства. Зокрема, тут розміщено 249 рекреаційних закладів місткістю близько 36 тис. місць. З них санаторно-курортні заклади становлять 46%, заклади оздоровлення та відпочинку – 35% від загальної кількості. У регіоні нараховується 40 туристичних об'єктів, з них – 45% – це туристичні бази місткістю близько 3,9 тис. місць, з них більше 30 % припадає на Львівську і Закарпатську обл. [9, с. 291].

Карпати – єдиний регіон в Україні, де створено можливості для розвитку гірськолижного спорту. Основні зони – Славська і Розлуцька (Львівська обл), Рахівська і Воловецька (Закарпатська обл.), Ворохтянська і Буковельська (Івано-Франківська обл.). Гірськолижна турбаза «Буковель» є найбільш потужною у Карпатському регіоні.

Для розвитку Карпатського регіону пріоритетним залишається освоєння рекреаційно-туристичного потенціалу, збільшення видів і напрямків рекреаційно-туристичної сфери господарства регіону для задоволення потреб різних споживачів. Можливості цього краю необмежені. Ліси, луки, водні угіддя, рельєф місцевості є основою ландшафтних рекреаційно-туристичних ресурсів. Порівняно з іншими регіонами природа Карпат зазнала меншого негативного впливу людини і в багатьох місцях зберегла свій первісний стан. Саме це важливо для організації різноманітних форм відпочинку і туризму.

Дослідники високо оцінюють рекреаційний потенціал Карпатського регіону. Зокрема, тут протікає половина річок країни; зосереджено 29% потенціалу мінеральних вод, 17% запасів лікувальних грязей; 39% флористики та 18% фауністики; 54% орографічних ресурсів, з урахуванням рекреаційної привабливості високогір'я; 7% спелеологічних ресурсів; 52% площ мисливських угідь; 18% об'єктів природно-заповідного фонду; 38% земель рекреаційного призначення тощо [4, с. 198].

Висока лісистість, мальовничість ландшафтів, наявність унікальних ділянок «дикої» природи, багатство рослинного і тваринного світу, різноманітність форм рельєфу, значна кількість рік, чистота природних вод Карпатського регіону визначають особливу цінність його території. Ліси здатні забезпечувати розвиток лікувальної, оздоровчої, спортивно-туристичної, пізнавальної форм рекреації. В Закарпатській області ліси займають 694 тис. га, або понад 52% її території. Серед природних рекреаційних угідь важливе місце також посідають водні ресурси. Глибокі долини, звивисті русла, швидкі течії, бистрини і перекати надають особливої своєрідності річкам Карпат. Карпатські гори є екологічно найчистішою територією України і однією з екологічно найбезпечніших частин всієї Європи. Нині цей чинник перетворився в усьому світі на головний у рекреаційній привабливості місцевості. Гірські масиви Буковинських Карпат мають сприятливі можливості для розвитку альпінізму, гірськолижного, пішохідного і спортивного туризму. Унікальні гіпсові печери «Буковинка-1» та «Буковинка-2», карстова печера «Попелюшка» (третя за величиною у Європі) можуть використовуватись для спелеотуризму [14, с. 121].

Географічне положення, природно-ресурсні можливості створюють сприятливі умови для ефективного розвитку рекреаційно-туристичного господарства у Карпатському регіоні.

Висновки з дослідження і перспективи подальших досліджень. Карпатський регіон займає досить вигідне географічне положення в Україні та Європі, а також характеризується значним різноманіттям та диференціацією природних умов і ресурсів. Це сприяло формуванню багатогалузевої промислово-аграрної структури господарства регіону. Територіальні відмінності господарського потенціалу областей регіону зумовлені економіко-географічними та історичними передумовами. Так, у Львівській області розвинена вугільна промисловість, електроенергетика, машинобудування, агропромисловий комплекс, транспортна та рекреаційно-туристична сфери. Івано-Франківська область спеціалізується на електроенергетиці, паливній, хімічній, нафтохімічній і нафтопереробній галузях; тут також розвинута будівельна індустрія, лісова та деревообробна промисловість, агропромисловий комплекс. Основу господарського потенціалу Чернівецької і Закарпатської області складають агропромисловий комплекс, деревообробна, легка і харчова промисловість. Перспективи розвитку господарства Карпатського регіону пов'язані з рекреаційно-туристичною галуззю, основу якої становить місцевий рекреаційний потенціал. Це, зокрема, бальнеологічні ресурси (унікальні мінеральні і термальні води, лікувальні грязі, озокерит), екологічно чиста територія, мальовничі лісові, гірські та передгірські ландшафти, поєднані з водними потоками, фауністичні і флористичні ресурси.

1. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Добровольская О.П. Региональная экономика: учеб. пособ. / О.П. Добровольская. – Симферополь: Эльиньо, 2007. – 262 с.
3. Іщук С.І. Географія промислових комплексів: Підручник / С.І. Іщук, О.В. Гладкий. – К.: Знання, 2011. – 375 с.
4. Ключенко А.В. Збалансоване освоєння природних рекреаційних ресурсів Карпатського макро-регіону / А.В. Ключенко // Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. – 2013. – № 2. – С. 197-204.
5. Ковальчук В. Чинники впливу на формування конкурентоспроможності сучасного регіону / В. Ковальчук, С. Запотоцький: Київський національний університет ім. Т. Шевченка // Часопис картографії. – 2012. – Вип. 4. – С. 52-64.
6. Мироненко М.Ю. Організаційні аспекти управління економічним потенціалом регіону / М.Ю. Мироненко // Державне управління: удосконалення та розвиток [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua>
7. Нагірна В.П. Територіальна структура господарства і розселення населення: ретроспектива і сучасні реалії / В.П. Нагірна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://firearticles.com/geografiya/20-territorialna-struktura-gospodarstva-i-rozselennya-naselennya-retrospektiva-i-suchasni-realiyi-nagirna-v-p.html>
8. Пендерський О.В. Територіальна організація промислового туризму Карпатського суспільно-географічного району та основні напрямки її вдосконалення: Монографія / О.В. Пендерський; за науковою редакцією д.е.н., проф. Я. Б. Олійника. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/books_ukr/pendereckyj.htm
9. Регіональна економіка: тексти лекцій / [О. В. Ольшанська, М. І. Фащевський, І.В. Білоконь та ін.]; за заг. ред. М. І. Фащевського, О. В. Ольшанської. – К.: КНЕУ, 2009. – 328 с.
10. Рудько Г.І. Конструктивна геоecологія / Г.І. Рудько, О. М. Адаменко. – К.: ТОВ «МАКЛАУТ», 2008. – 320 с.
11. Рутинський М.Й. Туристичний комплекс Карпатського регіону України : навч. пос. / М.Й. Рутинський, О.В. Стецюк. – Чернівці: Книги – XXI, 2008. – 440 с.
12. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: підруч. / Д.М. Стеченко. – К.: Вікар, 2006. – 396 с.

13. Химинець В.В. Місце та роль курортно-рекреаційного кластеру в сталому розвитку Карпатського регіону / В.В. Химинець // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. : Економіка. – 2014. – Вип. 1. – С. 240-247.
 14. Шаблій О.І. Географічне і геополітичне положення Українських Карпат / О.І. Шаблій // Карпатський край. – 2012. – № 1. – С. 113-122.
 15. Шаблій О.І. Основи загальної суспільної географії / О.І. Шаблій. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 444 с.
1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Government service of statistics is in Ukraine]. Available at : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
 2. Dobrovolskaia, O.P. (2007). Rehyonalnaia ekonomika [Regional economy]. Symferopol: Элыно, 262.[in Ukrainian].
 3. Ishchuk, S.I. & Hladkyi, O.V. (2011). Neohrafiia promyslovykh kompleksiv [Geography of industrial complexes]. Kiyv: Znannia, 375. [in Ukrainian].
 4. Kliuchenko, A.V. (2013). Zbalansovane osvoinnia pryrodnykh rekreatsiinykh resursiv Karpatskoho makrorehionu [The balanced mastering of natural recreational resources is in the macroregion of Carpathians] Scientific announcer of the Ivano-Frankivsk national technical university of oil and gas 2, 197-204. [in Ukrainian].
 5. Kovalchuk, V. & Zapototskyi, S. (2012). Chynnyky vplyvu na formuvannia konkurentospromozhnosti suchasnoho rehionu [Factors of influence are on forming of competitiveness in a modern region]. Magazine of cartography, 4, 52-64. [in Ukrainian].
 6. Myronenko, M.Yu. Orhanizatsiini aspekty upravlinnia ekonomichnym potentsialom rehionu [Organizational aspects of management economic potential are in a region]. State administration: improvement and development. Available at : <http://www.dy.nayka.com.ua>
 7. Nahirna, V.P. Terytorialna struktura hospodarstva i rozselennia naseleння: retrospektyva i suchasni realii [Territorial structure of economy and розселення of population : retrospective view and modern realities]. Available at : <http://firearticles.com/geografiya/20-teritorialna-struktura-gospodarstva-i-rozselennya-naseleння-retrospektiva-i-suchasni-realiyi-nagirna-v-p.html>
 8. Penderetskyi, O.V. & Oliinyka, Ya.B. ed. Terytorialna orhanizatsiia promyslovoho turyzmu Karpatskoho suspilno-heohrafichnoho raionu ta osnovni napriamky yii vdoskonalennia [Territorial organization of industrial tourism of publicly-geographical district of Carpathians and basic directions of her perfection]. Available at : http://tourlib.net/books_ukr/pendereckyj.htm
 9. Olshanska, O.V. & Fashchevskyi, M.I. & Bilokon, I.V. & Fashchevskoho, M.I. ed & Olshanskoi. O.V. ed (2009). Rehionalna ekonomika [Regional economy]. Kiyv: KNEU, 328. [in Ukrainian].
 10. Rudko, H.I. & Adamenko, O.M. (2008). Konstruktyvna heoekolohiia [Structural geoecology]. Kiyv: MAKLAUT, 320. [in Ukrainian].
 11. Rutynskyi, M.Y. & Stetsiuk, O.V. (2008). Turystychnyi kompleks Karpatskoho rehionu Ukrainy [A tourist complex is in the region of Carpathians in Ukraine]. Chernivtsi: Knyhy – XXI, 440. [in Ukrainian].
 12. Stechenko, D.M. (2006). Rozmishchennia produktyvnykh syl i rehionalistyka [Placing of of productive forces and Regional science]. Kiyv: Vikar, 396. [in Ukrainian].
 13. Khymynets, V.V. (2014). Mistse ta rol kurortno-rekreatsiinoho klasteru v stalomu rozvytku Karpatskoho rehionu [Place and role resort-recreational to the cluster in steady development of region of Carpathians]. Scientific announcer of the Uzhhorod university: Ekonomika, 1, 240-247. [in Ukrainian].
 14. Shablii, O.I. (2012). Neohrafichne i heopolitychne polozhennia Ukrainskykh Karpat [Geographical and geopolitical location of Ukrainian Carpathians]. Edge of Carpathians, 1, 113-122. [in Ukrainian].
 15. Shablii, O.I. (2003). Osnovy zahalnoi suspilnoi heohrafiї [Bases of general public geography]. Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU im. I. Franka, 444. [in Ukrainian].

Подано до редакції 02.03.2016

Рецензент – кандидат географічних наук Г.В. Чернова